didaskalia
gazeta teatralna

Z numeru: **Didaskalia 174**
Data wydania: kwiecień 2023
Źródło: https://didaskalia.pl/pl/artykul/noty-o-ksiazkach-13

/ TEATR W KSIĄŻKACH

Noty o książkach

Małgorzata Leyko, *Reinhardt, Schlemmer i inni. Studia i szkice o dramacie i teatrze niemieckojęzycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022

Najnowsza książka Małgorzaty Leyko, badaczki teatru niemieckojęzycznego (od XIX do XXI wieku), to zbiór artykułów napisanych w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Autorka podzieliła je na trzy bloki tematyczne.

Bohaterem pierwszej części jest Max Reinhardt, austriacki reżyser teatralny, aktor, menadżer, dyrektor Deutsches Theater. Leyko opisuje jego teatr masowy na tle niemieckich świąt i widowisk społecznych, powstawanie, organizację i działanie jego przedsiębiorstw teatralnych. Na przykładzie realizacji sztuk Szekspira (w tym kilkunastu wersji *Snu nocy letniej*) nakreśla strategie reżyserskie artysty. W jednym z tekstów autorka skupia się na recepcji Reinhardta w Polsce oraz jego relacjach z Leonem Schillerem i

Ryszardem Ordyńskim. Kolejnym polsko-niemieckim akcentem jest artykuł o Poli Negri, jej wczesnych występach roli Tancerki w pantomimie *Sumurum* i spotkaniach z Reinhardtem.

Kolejny blok autorka poświęciła Oskarowi Schlemmerowi, niemieckiemu malarzowi, scenografowi, reżyserowi i teoretykowi. Wykorzystała tekst napisany do katalogu wystawy *Schlemmer|Kantor* (2016/2017) w Cricotece, poświęcony relacjom między malarstwem a teatrem w twórczości Schlemmera. Przywołała też jego ideę człowieka, nawiązując do działalności w Bauhausie, zwróciła też uwagę na to, w jaki sposób dzieła artysty (*Balet triadyczny* i *Tańce Bauhausu*) są wydobywane z archiwum i scenicznie rekonstruowane (od lat sześćdziesiątych XX wieku do czasów obecnych).

Na ostatni dział składają się luźno powiązane ze sobą teksty o innych twórcach obszaru niemieckojęzycznego. Jeden z nich poświęcony jest roli filmu w teatrze epickim Erwina Piscatora, a dwa traktują o twórczości Friedricha Wolfa. Pierwszy powstał w ramach projektu w Instytucie Teatralnym im. Zbigniewa Raszewskiego i dotyczy przenikania się aspektów działalności lekarskiej, pisarskiej i komunistycznej artysty. Drugi natomiast traktuje o dramacie *Statek na Dunaju*, który porusza tematykę żydowskich osób uchodźczych. Leyko zamieściła w tym bloku też niezwykle ważny rozdział o teatrze niemieckim na emigracji: przedstawiła i zestawiła działalność Piscatora, Brechta i Reinhardta na obczyźnie. Badaczka pisze też o Pinie Bausch, estetyce jej teatru tańca i przedstawieniu *Frühlingsopfer*, czyli choreograficznej interpretacji *Święta wiosny* Niżyńskiego i Strawińskiego. Na koniec wraca do tekstów publikowanych przy okazji przełożenia na język polski dramatów Gerta Jonkego (*Zatopiona katedra*) i Petera Turriniego (*Mój Nestroy*). Całość dopełnia krótki artykuł o tytułowym bohaterze dzieła Turriniego, czyli dramatopisarzu Johannie Nestroyu i jego

farsie *Na parterze i na pierwszym piętrze*, która mimo że powstała w 1835 roku, porusza kwestie społeczne i klasowe w sposób nader aktualny.

Małgorzata Leyko w swoim zbiorze studiów i szkiców prezentuje mniej znane fakty z dziejów teatru niemieckojęzycznego, a także zarysowuje interesujące powiązania między nimi. Wplata wątki artystycznych relacji polsko-niemieckich. Prowadzi narrację złożoną, szczegółową. Dokonuje selekcji zdarzeń i działań z wybranego okresu (chociaż niektóre elementy powtarzają się w kilku rozdziałach). Stosuje pogłębioną analizę, a przy tym przystępnie wprowadza dyskurs naukowy.

Wiktoria Wojas

Kazimierz Braun, *Druga Reforma Teatru. Ludzie – idee – zdarzenia*, Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa 2022

Książka Kazimierza Brauna jest zbiorem jego wcześniejszych tekstów o teatralnym przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, których reżyser i badacz był świadkiem, kronikarzem i współtwórcą. We wprowadzaniu Braun zaznacza, że artykuły składające się na tę książkę to przedruki (z książek: *Teatr wspólnoty*, 1972; *Nowy teatr na świecie 1960-1970*, 1975; *Druga Reforma Teatru? Szkice*, 1979), z których postanowił jedynie usunąć pewne fragmenty, bez zaznaczania „brakujących" miejsc dla zachowania przejrzystości tekstu. Decyzja niekomentowania tamtych relacji ma na celu dać czytelniczce/czytelnikowi możliwość samodzielnego wyciągnięcia wniosków z opisywanych zjawisk. Na komentarz autor pozwala sobie jedynie we wstępie, do którego wrócę w dalszej części

tekstu.

Książka podzielona jest na trzy zasadnicze części (oprócz *Wprowadzenia* i dwóch *Epilogów* napisanych na potrzeby tego wydania), z której pierwsza (*Teatr wspólnoty*) skupia się na przedstawieniu celów i osiągnięć Wielkiej Reformy oraz okresu jej wygaszania i powolnego wyłaniania się nowych potrzeb. Druga część – *Nowy teatr na świecie 1960-1970* to przegląd zjawisk i postaci zachodnioeuropejskiego i amerykańskiego teatru alternatywnego (jedynymi postaciami z polskiego kręgu są Grotowski, Kantor i Staniewski). Trzecia – *Druga Reforma Teatru?* to rozdział poświęcony próbie opisania, nazwania tych obszarów, które odróżniałyby cele Drugiej Reformy od celów Pierwszej oraz przeanalizowanie, czym wyróżniał się ten okres, na czym zasadzała się jego esencja i dlaczego należy traktować go jako kolejny wielki przełom w historii teatru. Tytuł rozdziału kończy się pytajnikiem, który, jak pisze autor – dzisiaj nie jest już potrzebny (s. 17).

Nie jest to książka *stricte* historyczna, podręcznikowa, chociaż tytuł publikacji mógłby na to wskazywać. Owszem, przedstawiona jest w zarysie historia Wielkiej Reformy jako niezbędny kontekst do zrozumienia przemian Drugiej Reformy, opisane są zjawiska oraz kluczowe postaci i grupy okresu 1955-1985 (m.in. Living Theater, Bread and Puppet, Open Theater, Eugenio Barba, Peter Brook). W tym sensie czytelnik/czytelniczka bez zaplecza teatrologicznego otrzymuje zarys historii teatru zachodniego drugiej połowy XX wieku. Jednak tym, co wyróżnia tę książkę i stanowi jej (według mnie) największą wartość, jest narracja eseistyczna. W swojej działalności kronikarskiej Braun zapisywał niezliczoną liczbę uwag nie tylko o tym, jakie zmiany zachodziły, ale i dlaczego oraz jak zachodziły, co z nich wynikało, jakie wywoływały reakcje (również w nim), co zapowiadały.

Braun przyznaje, że z teraźniejszej perspektywy patrzy z goryczą na

opisywane wówczas zjawiska, wskazując, że teatr owego okresu dokonał wielu zniszczeń. Nie podaje jednak konkretów, przez co komentarz ten brzmi jak marudzenie z kategorii „kiedyś to było”. Mimo to z jego dawnych tekstów wyłania się przede wszystkim żarliwa pasja i fascynacja medium teatru oraz jego możliwościami tworzenia przestrzeni żywego dialogu, współbycia i współtworzenia. Publikacja zachęca do zastanowienia się, z czego (niepotrzebnie) zrezygnowano, co z ówczesnych eksperymentów warto by włączyć do współczesnych praktyk, by na nowo ożywić sztukę teatru. W ostatnich zdaniach trzeciego rozdziału Braun wyraża żal, że opisywane przez niego inicjatywy w latach siedemdziesiątych powoli popadały w stagnację, kończy jednak słowami „Wiele wskazuje na to, że w ten sposób teatr gromadzi siły do nowego rozkwitu” (s. 492). Książkę tę można potraktować jako inspirację, by ów nowy rozkwit zaczął się właśnie teraz.

Weronika Nagawiecka

Wzór cytowania:

Noty o książkach, „Didaskalia. Gazeta Teatralna” 2023 nr 174, https://didaskalia.pl/pl/artykul/noty-o-ksiazkach-13.

Źródło: *https://didaskalia.pl/artykul/noty-o-ksiazkach-13*